

ФУНКЦЫЯНАВАННЕ ЭЛЕМЕНТА «МОВА» Ў РУСКАМОЎНЫМ МЕДЫЯДЫСКУРСЕ БЕЛАРУСІ

І. І. Навасельцава

*Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт,
пр. Партызанскі, 26, 220070, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
navaseltsava.i@gmail.com*

Вывучэнне фактаў пераключэння кодаў – адно з актуальных пытанняў сучаснай лінгвістыкі. У артыкуле аналізуюцца асаблівасці функцыянавання ў рускамоўным медыядыскурсе Беларусі элемента «мова» як этнакультурнага знака і стылістычнага маркера камунікатыўна-прагматычных намераў адрасанта. Матэрыял можа быць выкарыстаны пры разглядзе пытанняў культуры маўлення і стылістыкі, мовы сучасных сродкаў масавай інфармацыі.

Ключавыя словы: медыядыкурс; пераклучэнне кодаў; беларусізм; прагматыка.

FUNCTIONALITY OF «LANGUAGE\MOVA» ELEMENT IN RUSSIAN LANGUAGE MEDIA DISCOURSE OF BELARUS

I. I. Novoseltseva

*Belarusian State Economic University,
26, Partizanski Av., 220070, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: I. I. Novoseltseva (navaseltsava.i@gmail.com)*

Research of the code switching facts is one of the topical questions of modern linguistics. Functional peculiarities of «language\mova» element as ethno-cultural sign and stylistic marker of the communicative-pragmatic intentions of the addressant are being analyzed in the article. This study can be used for analysis of speech culture and stylistics questions, language of modern mass media.

Keywords: media discourse; code switching; belarusizm; pragmatics.

Камунікатыўная прастора Беларусі характарызуецца змешаным маўленнем праз узаемадзеянне блізкароднасных беларускай і рускай моў. Кодавае пераклучэнне – адметная рыса медыядыскурсу, сродак моўнай гульні, «рэалізацыі інфарматыўнай, прагматычнай і экспрэсіўнай функцый публіцыстычнага стылю... уздзеяння на свядомасць і падсвядомасць чытацкай аўдыторыі» падчас выражэння сацыяльнай ацэнкі згаданых культурна значных сітуацый, маніфестацыі нацыянальнага каларыту

рэалій [1, с. 277]. Капіяванне кода (як від пераключэння кодаў) – вынік з’яўлення ўкрапін з адной мовы ў іншай з мэтай іх сацыякультурнай сімвалізацыі ў тэксце. Адзначаючы ў «беларускай рускай мове» «тра-сянку для образованых», Н. Б. Мячкоўская заўважае, што наўмысныя беларускія ўкрапіны ў рускамоўным тэксце выкарыстоўваюцца амаль з тымі ж мэтамі, што і рускія ў беларускім. Часцей за ўсё гэта іронія, зрэдку – для метамоўнага каментарыя-перакладу ці перадачы дакладнага сэнсу беларускага арыгінала [2, с. 43]. Магчыма, апошняя мэтай (як захаваная ў арыгінале назва перакладзенага на рускую мову рамана В. Марціновіча «МОВА»), а таксама рознымі экстралінгвістычнымі фактарамі і тлумачыцца частотнае маркіраванае ўжыванне беларускага элемента «мова» ў шматлікіх рускамоўных медыя, што функцыянуюць на тэрыторыі Беларусі. Рускае слова «язык» – мнагазначнае, а ў беларускай мове існуе дакладнае лексічнае размежаванне: «язык» – орган, «мова» – сістэма знакаў. Візуальна-вербальны код «мова» («родная мова», «матчына мова») рэпрэзентуе ў рускамоўным беларускім медыя-дыскурсе паняцце «беларуская мова» – адзін з асноўных складнікаў самаіснасці тытульнай нацыі.

Элемент «мова» і яе кантэкставыя сінонімы (выяўлена больш за тысячу ўкрапін) «укараняюцца» ў рускамоўны медыятэкст рознымі спосабамі. *Найчасцей графічна не вылучаюцца*, што сведчыць тэндэнцыю замацавання беларусізмаў у блізкароднаснай мове: «Бизнесмен и дизайнер Роман Шик, придумавший открытки на мове» (БелГазета, № 7, 2013; далей – БГ), «Мова, “нормальные учебники” и европейский диплом» (tut.by, 15.12.16), «Зрители активно подпевали артистам на родной мове» (aif.by, 30.01.17), «Белорус преподает мову россиянам» (kp.by, 22.02.18), «...он не забыл родную мову» (sb.by, 06.09.18), «Дед Мороз... гостей из Беларуси приветствует исключительно на мове» (sb.by, 30.11.18), «Кино на мове. Вышел официальный трейлер нового белорусского фильма “Купала”» (minsknews.by), «Сдавать тесты на мове в этом году записалось чуть более 22 тысяч выпускников» (tut.by, 11.07.19), «В Viber появилась мова» (tut.by, 18.07.19); *бяруцца ў дую-коссе*: «На майках брестских футболистов появится «мова»» (kp.by, 19.03.13), «Наталья так хорошо говорила на “родной мове”!» (Антенна, № 9, 2013), «38 % респондентов крайне редко пользуются “мовай”» (aif.by, 06.07.16), «Новый автовокзал в Бресте будет оформлен “на мове” с переводом на английский» (brestcity.com), «И стыдиться “матчынай мовы” я уж точно не буду призывать» (sb.by, 14.06.18), «...поэтому в ОК добавили “мову»» (sb.by, 28.03.19), «Второй эфир на “мове” я вела уже

осторожнее...» (sb.by, 12.07.19); *вылучаюцца курсівам*: «Да и мова – не кисейная барышня, которую можно оскорбить равнодушием или неприятием» (БГ, 31.05.17); *змешаным чынам уводзяцца ў тэкст*: «Кто-то влюбился в белорусскоязычную девушку и хочет подучить мову... очень приятно видеть людей, которые тянутся к изучению “родной мовы”» (kr.by, 11.03.13); *афармляюцца па рускіх граматычных нормах*: «В Кабардино-Балкарском госуниверситете... это уже третий поток, который будет знакомиться с мовой, изучать ее особенности и отличия от русского языка» (sb.by, 31.01.19).

Асноўная ідэя матэрыялу можа выражацца загалоўкам на беларускай мове, што графічна маркіруе этнакультурную значнасць пэўнай рэаліі: «*МОВА, ЗДАРОВА!*» (БГ, № 24, 2016; «Торговая сеть... запустила экспериментальный филиал с акцентом на белорусский язык в обслуживании»), «*Мова, здорова!*» (БГ, № 12, 2018). І ў «змешаным» загалоўку менавіта беларусізм выяўляе праблематыку артыкула: «*Мова не умерла!*» (kr.by, 20.02.13), «*Язык или мова – дайте два!*» (kr.by, 26.05.17), «*Мова едет*. На “Евровидении” впервые запоют по-белорусски» (БГ, № 3, 2017), «*Заморский триллер на “родной мове”*» (tut.by, 05.07.19).

Стылістычны прыём капіявання кода часам вядзе да актывізацыі стэрэатыпаў адносна «прэстыжнасці» моў, падкрэсліваючы асіметрычнасць іх функцыянавання ў грамадстве, першаснасць не камунікатыўнай, а этнакультурнай функцыі беларускай мовы. Таму і назіраецца выкарыстанне беларускіх элементаў з іранічнай афарбоўкай у кантэксце, што можа тлумачыцца асацыяцыямі аўтара ці яго суразмоўца з пэўнымі фактамі, некарэктным стаўленнем да гісторыі, традыцыйнай культуры ці побыту беларусаў: «С одной стороны, все на месте – задор, колорит, мова» (БГ, № 1, 2003), «У белорусов будет новая мова» (kr.by, 14.07.07), «Давненко в Байнете не было смачных... Особенно в рамках дихотомии *язык vs мова*. Гроза местных белорусофобов Игорь Случак обнаружил очередного *абражальніка мовы*» (БГ, № 20, 2017), «...менеджер сказала покупателю, что мову сотрудники знать не обязаны» (kr.by, 06.06.17), «10 слов, которые могут изменить отношение к “родной мове”» (aif.by, 08.06.17), «А вот что думает о данных ИАЦ об использовании в Беларуси русского языка и мовы политолог Юрий Дракохруст» (tut.by, 11.02.19), «Долго ли пришлось мучиться, чтобы освоить “мову”?» (sb.by, 24.05.19), «Тем более интересна мотивация тех, кто решил сдавать “родную мову”» (tut.by, 11.06.19).

У адным тэксце могуць ужывацца карэктныя формы «по-белорусски, на белорусском языке» і беларускі элемент: «Люди не говорят по-белорусски, но вывески на мове, объявления в транспор-

те готовы отстаивать» (kr.by, 20.02.13), «В жизни и на работе Андрей говорит по-белорусски. И даже строение внутренних органов может доступно и быстро объяснить на мове» (БГ, № 19, 2014), «Крупный импортер «Добрада» придумал маркетинговый ход с брендом на белорусском языке: «Выгадна і смачна». Я тоже купилась на «мову»...» (sb.by, 28.07.18), «...если российский студент захочет заговорить по-белорусски, изучать «мову», он начнет у себя в БГУ, а более глубоко погрузится в языковую среду уже в БГУ» (sb.by, 20.06.19), «Герои фильма Альфонсо Куарона «Гравитация» заговорят по-белорусски. Увидеть кино на «родной мове» можно уже в эти выходные» (tut.by, 05.07.19), «Не так давно у нас была программа на «мове»... Вообще, я хорошо говорю на белорусском языке...» (sb.by, 12.07.19). Назіраюцца і такія формы ўкрапіны-найменні: «А беларуская мова тоже ищет себя» (БГ, № 47, 2000), «У нас ведь никто не запрещает преподавать на белоруской мове» (tut.by, 06.01.16), «Дипломы об освоении белорусской мовы здесь получили уже два десятка человек» (sb.by, 30.08.18), «...со сцены в эти дни звучит только белорусская «мова»» (sb.by, 08.06.19).

Стаўленне беларускацэнтрычнай супольнасці да ўжывання ў рускамоўным тэксце беларусізма «мова» часцей негатыўнае: «У расейскамоўных тэкстах слова *мова* – гэта барбарызм, г. зн. іншамоўная ўкрапіна ў сваямоўнай плыні, ужытая сьвядома, у стылістычных мэтах. Аўтары і рэдактары ў Беларусі, нават кіруючыся самымі добрымі матывамі, папраўдзе жыўцом узялі яго з расейскай мовы. А гэта залежнасьць ад расейскамоўнага ўспрымання сьвету, адчуваньне сябе вечнай правінцыяй» [3]; «Употреблять слово «мова» на русском может лишь тот, кто хочет подчеркнуть свое пренебрежительное отношение к белорусскому языку» (БГ, № 7, 2013). У маўленні ж былога старшыні «Таварыства беларускай мовы» Алега Трусава лексема «мова» – натуральная з’ява (ці моўная «апрацоўка» інтэрв’ю журналістам): «Хотя уже самим фактом принятия этого закона они подняли акции мовы» (БГ, № 43, 2007), «Раньше мова приходила из деревни в Минск, сейчас все по-другому» (kr.by, 20.02.13).

Даследчыкі пытаньняў кантактаваньня моў схільныя ўсё ж такі ўспрымаць трансферэнцыйныя беларусізмы ў рускамоўным медыя-дыскурсе як этнакультурныя знакі, арыентаваныя «на дэманстрацыю нацыянальнай ідэнтычнасці ці яе стылізацыю» [4, с. 67]. Зразумела, што лінгвістычная карэктнасьць і эмацыйная афарбоўка беларускіх элементаў у рускамоўным тэксьце – «лакмус» прафесійнай этыкі і ўзроўню маўленчай культуры журналістаў. Нягледзячы на дамінаваньне амаль ва ўсіх сферах рускай мовы, на тое, што ў грамадстве «першынствуе

сімвалічнае і метамоўнае ўжыванне беларускай мовы, яна ўспрымаецца як сімвал, атрыбут нацыі, аснова этнічнай самаідэнтыфікацыі чалавека» [2, с. 130], «Беларусь імкнецца захаваць сваю ідэнтычнасць», што акрэслена і ў Канцэпцыі інфармацыйнай бяспекі краіны. І сёння «праблема беларускай мовы – праблема лінгваэкалагічная, як з гледжання ўнутры самой нацыі, так і з гледжання знешніх фактараў» [5, с. 232], але ж за выкарыстаннем у рускамоўных тэкстах беларускіх медыя элемента «мова», магчыма, не варта бачыць прыніжэнне мовы тытульнай нацыі, а разглядаць наш прэцэдэнтны феномен як «ключавое слова» ў «беларускім рускім маўленні», адмысловы этнаідэнтыфікатар у кагнітыўнай апазіцыі «сваё» – «чужое».

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Навасельцава І. І. Прэцэдэнтны феномен як сродак актуалізацыі газетных загаловаў [Электронны рэсурс] // Журналістыка-2017: стан, праблемы і перспектывы : матэрыялы 19-й Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 16–17 ліст. 2017 г. Мінск : БДУ, 2017. 274–277. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=30583335> (дата звароту: 11.07.2019).
2. Мечковская Н. Б. Белорусский язык: Социолингвистические очерки (=Specimina philologiae Slavicae, Bd 138). München : Verlag Otto Sagner, 2003. 156 s.
3. Вячорка В. Па-беларуску, а не «на мове»! [Электронны рэсурс]. URL: <https://budzma.by/news/pa-byelarusku-a-nye-na-movye.html> (дата обращения: 15.07.2019).
4. Конюшкевич М. И. Двухязычное медиaprостранство. Статья первая. Белорусизмы в русскоязычных текстах белорусских СМИ // Медиалингвистика. 2016. № 4. С. 59–69.
5. Калита И. В. Современная Беларусь: языки и национальная идентичность : монография. Ůstí nad Labem, 2010. С. 218–223.

ТЕКСТ КАК ОСНОВНОЙ ЭЛЕМЕНТ МЕДИАДИСКУРСА (к вопросу о типологизации)

К. В. Рыбка

*Белорусский государственный университет,
ул. Кальварийская, 9, 220004, г. Минск, Республика Беларусь,
kseniya.rybka29@gmail.com*

Материал посвящен интерпретации текста как вербальному результату медийного дискурса. В работе рассмотрены параметры и основные характеристики медиатекста, представлена типологизация его по признаку воздействия на аудиторию.

Ключевые слова: медиадискурс; медиатекст; типология.